

Aplinkonauda ekonomikos transformacijos laikotarpiu

Jonas Čepinskis

Docentas socialinių mokslų daktaras
Vytauto Didžiojo universiteto Ekonomikos katedra
S. Daukanto g. 28, 3000 Kaunas
Tel. (370 7) 32 36 39, faks. (370 7) 20 38 58
El. paštas: Jonas_Cepinskis@fc.vdu.lt

Straipsnyje nagrinėjami pokyčiai, vykstantys aplinkonaudos srityje ekonomikos transformacijos laikotarpiu. Akcentuojama, kad, pradėdama transformacijos procesus, Lietuva turėjo nestabilią aplinkos atžvilgiu ekonomikos plėtrą. Analizuojamas ekonominės sistemos transformacijos poveikis aplinkos kokybės pokyčiams. Pagrindžiamas būtinumas transformacijos procesus sieti su stabilios plėtros reikalavimais. Atkreipiamas dėmesys į stabilios plėtros lokalizavimo problemas aktualumą, išryškinami šio proceso trikdžiai. Straipsnyje taip pat nagrinėjamas integracijos į Europos Sąjungą poveikis aplinkonaudos procesams, stabilios plėtros strategijos problemos.

Ekonominėje literatūroje vis dažniau yra vartojamos *gerovės, gerovės ekonomikos, gerovės valstybės* sąvokos. Modernioje gerovės sampratoje kaip ypač svarbi dimensija yra pabrėžiama aplinkos kokybė. Aplinka įprasta laikyti gamtoje funkcionuojančią sistemą, kurią sudaro susiję komponentai ir juos vienijančios natūraliosios bei antropogeninės sistemos. Nesigilinant į sudėtingą ir dar pakankamai neišikristalizavusią gerovės sampratos struktūrą, pažymėtina, kad aplinka joje laikoma tokiu pat svarbiu komponentu kaip gerovė, saugumas, teisingumas, sveikata. Savaiame suprantamu išsivysčiusios ekonomikos šalyse tapo aplinkos kokybės reikšmingumo suvokimas.

Centralizuotai valdomos ekonomikos laikotarpiu aplinkos kokybė turėjo labiau deklaruojamą nei realiai siektiną išraišką. Akcentuojant aplinkos apsaugą kartu tarsi parodoma, kad pati ekonominė veikla vykdoma neįvertant jos poveikio aplinkai ir tik vėliau stengiamasi likvi-

duoti neigatyvius šio poveikio padarinius. Tikslingiau yra vartoti *aplinkonaudos* sąvoką, kuri kartu apima ir aplinkosauginius reikalavimus.

Ekonominės sistemos transformacijos procesai turi poveikį ir aplinkonaudos pokyčiams. Lietuvos ūkio transformacija į laisvosios rinkos ekonominę sistemą siejama su aplinkos kokybės stabilizavimu bei palaipsniui jo gerinimu. Transformacijos procesų sudėtingumas ir prieštarinumas nedavė pozityvių aplinkos kokybės pokyčių. Šalyje vykstanti ekonominės sistemos transformacija sutapo su integracinių procesų pradžia. Integracija į globalias institucijas, Europos Sąjungą yra neatsietina nuo stabilios plėtros tendencijų. Daug dėmesio pasaulyje yra teikiama lokalizuoti stabilią plėtrą, nes daugiausia plėtros ir aplinkos problemų sprendžiama regionų ir vietos lygmeniu.

Šio straipsnio tyrimo objektu pasirinkti Lietuvos aplinkonaudos pokyčiai, vykstantys dėl

ekonominių sistemų transformacijos. Straipsnyje siekta šių tikslų:

- Įvertinti centralizuotai valdomos ekonomikos poveikį aplinkai.
- Išryškinti aplinkonaudos pokyčius ekonominių sistemų transformacijos laikotarpiu.
- Apibrėžti stabilios plėtros pagrindų realizavimo prielaidas.
- Išanalizuoti ekonominės plėtros ir aplinkos kokybės teisinio reguliavimo situaciją.
- Nustatyti stabilios plėtros lokalizavimo tendencijas.
- Įvertinti eurointegracijos poveikį aplinkonaudos procesams Lietuvoje.

Siekiant šių tikslų buvo išsiaiškintos pagrindinės šių procesų tendencijos, jas lemiančios priežastys, skatinantys ir trikdančios veiksniai.

Centralizuotai valdomos ekonomikos poveikis aplinkai

Kiekviena ekonominė sistema, tiek makro-, tiek mikrolygio, funkcionuoja tam tikroje ekologinėje aplinkoje, veikia ją ir yra jos veikiamą. Centralizuotai valdomos ekonomikos laikotarpiu Lietuvoje vyko gana intensyvi ūkio plėtra. Kaip ir visuose kituose šios ekonominės sistemos kraštuose, nuolatinio dėmesio įvertinti ūkio poveikį aplinkai stokota. Ekologinės ir ekonominės sistemų pusiausvyrai palaikyti reikia specialių investicijų, kurių apimtis didėja proporcingai ūkio plėtrai. Naudojant centralizuotą išteklių paskirstymo mechanizmą, aplinkos finansavimas buvo gana toli nuo prioritetingomis laikomų sričių finansavimo mastų. Galima teigti, kad centralizuotai valdomos ekonomikos laikotarpiu ūkio plėtra buvo finansuojama aplinkos sąskaita, tuo tarsi skolinantis iš jos. Toliau šiame straipsnyje gana plačiai nagrinėjama moderni stabilios plėtros samprata. Vertinant centralizuotai valdomos ekonomikos poveikį aplinkai, reikia pabrėžti

priešingų šiai sampratai bruožų ryškėjimą ir įvesti destabilios plėtros sąvoką.

Analizuojant ūkio poveikio aplinkai raidą Lietuvoje būtina pabrėžti, kad XX amžiaus šeštajame dešimtmetyje buvo imamasi priemonių stabilizuoti aplinkos kokybę. Pirmasis Gamtos apsaugos įstatymas, įsigaliojęs 1959 m., turėjo daugiau deklaratyvumo nei praktiškumo elementų ir buvo labiau orientuotas į gamtos apsaugą, o ne sureguliuoti vis aštrėjančius ūkio ir aplinkos santykius. Pažymima (Kudaba, 1984), kad palaipsniui ėmė didėti aplinkos ekologinės kokybės reikšmė, tačiau metodologinių situacijos vertinimo pagrindų tuo metu beveik nebūta. Šios krypties mokslinės analizės svarba buvo pabrėžiama kaip vis aktualėjanti problema. Sprendimo atidėliojimas galėjo padidinti vėlesnio jos sprendimo išlaidas bei turėti daugiau negatyvių padarinių.

Esant centralizuotam įrengimų, žaliavų ir medžiagų skirstymui, daugiausia buvo atsižvelgiama į jų sunaudojimą praėjusiais metais. Norint gauti ne mažesnius jų limitus, nebuvo jokio stimulo taupyti. Neracionaliai išteklius naudojant, neišvengiamai susidarydavo jų deficitas. Šioje situacijoje vieni gamintojai kaupdavo nepagrįstai dideles žaliavų ir medžiagų atsargas, kiti jų stokodavo, gamyba sutrikdavo, atsirasdavo didelių disproporcijų (Mališauskas, 1993). Besikaupiant atliekų masė sparčiai didėjo, nebuvo stimuliuojama jas perdirbti, recikluoti, daryti nekenksmingas. Ekologinis įmonių aktyvumas neturėjo praktiškai jokios reikšmės jų padėčiai rinkoje, nes pasireikšti konkurencingumo veiksniams, esant centralizuotam valdymui, nėra galimybių. Visuomenės ekologinė kultūra neturėjo galimybės plėtotis ir dėl mažo jos informatyvumo. Informacija apie aplinkos kokybę, jos pokyčius buvo griežtai ribota. Pastebėtinas gana aiškus dėsningumas – informacija apie aplinką Lietuvoje buvo atvirksčiai proporcinga jos blogėjimui.

Būdingas centralizuotai valdomai ekonomikai deficitas buvo veiksnys, trukdantis spręsti ūkinės veiklos ekologizavimo problemas. Specifiniai, imanentiniai, realiai egzistuojantys tokios ekonominės sistemos bruožai vis labiau ėmė kirstis su jiems priskiriama funkcija, kuri turėjo išreikšti pozityvias centralizuotos ekonomikos modelio nuostatas. Centralizuotai valdoma ekonominė sistema vis labiau ėmė įgauti ekonominiam misticismui būdingų savybių ir raiškos formų (Dobrovolskas, 1989). Tai buvo ypač būdinga, bandant tariamais mistiniais tokios ekonominės sistemos principais aiškinti, kad ji pajėgūs ne automatiskai derinti ūkio raidos ir aplinkos santykius.

Išmatuoti ekologinę situaciją remiantis vienu integruotu rodikliu vargu ar įmanoma. Juo labiau kad nebuvo patikimos statistinės ekologinės informacijos (Pranulis, 1990). Dažnai vertinant konkrečios šalies ekologinę situaciją yra nurodoma, kokia dalis bendrojo vidaus produkto yra skiriama ekologinėms reikmėms. Manoma, kad normaliai ekologiškai būklei palaikyti šalies aplinkai turi tekti 1–2 proc. bendrojo vidaus produkto, siekiant stabilizuoti aplinkos blogėjimą – jau 3–4 proc., o norint pagerinti į kritinę būklę artėjančią aplinkos būklę būtina numatyti per 5 proc. bendrojo vidaus produkto siekiančias investicijas (Šešelgis, 1991).

Atlikti skaičiavimai rodo, kad Lietuvoje pasutiniu centralizuotai valdomos ekonomikos dešimtmėčiu aplinkos investicijoms buvo skiriama mažiau nei 1 proc. bendrojo vidaus produkto. Aplinkos kokybei užtikrinti reikėjo kur kas didesnių lėšų, tačiau galioję centralizuoto skirstymo principai ekologiškai situacijai pagerinti nebuvo palankūs. Kita vertus, nesant konkrečios aplinkos kokybės detalesnio vertinimo nebuvo pagrindo numatyti didinti ūkio plėtros stabilumo finansavimą.

Gana išsami ir kartu aktyvią aplinkos kokybės palaikymo veiklą skatinanti informacija bu-

vo pateikta 1986 m. parengtame projekte – kompleksinėje aplinkos apsaugos schemoje (Kompleksinė aplinkos ..., 1986). Šiame projekte daugiau kaip pusė šalies teritorijos buvo priskirta kriziniais ekologinės būklės rajonams. Išanalizuotos svarbiausios tokią situaciją lėmusios priežastys: sparčiai didėjanti ūkinės veiklos apkrova aplinkai, neleistinai didelis leidžiamų aplinkos komponentų užteršimo normų viršijimas, nepakankamas aplinkos kokybės palaikymo finansavimas. Teigiamu šio projekto bruožu būtina laikyti ir tai, kad pabandyta įvertinti ir aplinkos kokybės atkūrimo investicijas. Tačiau investavimo šaltinių paieškos galimybės centralizuotoje ekonomikoje buvo gana ribotos.

Aplinkos dimensijos ekonominių sistemų transformacijos raidoje

Ekonominių sistemų transformacijos procesai Lietuvoje prasidėjo dar iki nepriklausomybės atkūrimo. Nuo 1988 m. pradėta rengtis pereiti nuo centralizuotai valdomos prie rinkos ekonomikos. Sudaryta reformos grupė parengė dokumentą, kuriame kritiškai įvertinta buvusi ekonominė sistema, suformuotos būsimos reformos kryptys – Lietuvos TSR ekonominio savarankiškumo koncepcija. Remiantis jame išdėstytais teiginiais parengtas šalies Ekonominio savarankiškumo pagrindų įstatymas, kurį po metų – 1989 m. viduryje priėmė tuometinė įstatymus leidžianti institucija. Buvo akcentuojama (Šimėnas, 1996), kad ekonominę reformą reikia vykdyti kompleksiskai ir sparčiai, siekiant sušvelninti pereinamojo laikotarpio prieštaravimus ir neigiamą jų poveikį ekonominei sistemai.

Tiek Ekonominio savarankiškumo pagrindų įstatyme, tiek nepriklausomybės atkūrimo procesų metu buvo pabrėžiama ir aplinkos svarba. Didelis tuometinės visuomenės aktyvumas taip pat daug lėmė, kad aplinkos kokybės gerinimo problemos būtų integruojamos greta kitų pirmos

svarbos uždavinių. Tikėta, kad rinkos ekonomikos sistema bus kur kas pranašesnė, sprendžiant kritinę ribą pasiekusias ekologines problemas. Centralizuoto valdymo sistema buvo įvertinta kaip nepajėgi operatyviai, lanksčiai ir efektyviai derinti ekonominės plėtros ir aplinkos santykius. Tačiau ideja perduoti ekologinių problemų sprendimą rinkai buvo pernelyg optimistinė ir ne visai racionali. Didelę patirtį turintys specialistai (Hopfmann, Winter, 1997) nurodė, kad rinkos ekonomika yra ekologiškai akla ir socialiai kurčia. Todėl racionalus ekonominės plėtros ir aplinkos kokybės santykių sprendimas galimas tik aktyviai veikiant valstybiniam reguliavimui.

Lietuvos ekonominių sistemų transformacijos procesų analizei skirtuose darbuose (Lydeka, 1997) nurodoma, kad formuojasi gana paradoksali rinkos ekonomikos kūrimo koncepcija. Viena vertus, reikėtų mažinti valdžios institucijų poveikį rinkos ekonomikai, kita vertus, sukurti pajėgią ir autoritetinę valdžią, sugebančią įteigti visuomenei „žaidimo taisykles“ rinkoje ir kontroliuoti taisyklių laikymąsi. Valdžia šioje situacijoje privalėtų garantuoti ekonominę tvarką ir pirmiausia teisinę instituciją. Racionaliai suformuota ir efektyviai veikianti teisinė sistema formuotų politines ekonominio saugumo ir rezultatyvaus veikimo sąlygas. Atsižvelgiant į aplinkos reikšmę dabartinei rinkos ekonomikos sampratai, jos dimensijos kuriant naują, rinkos ekonomikos principais pagrįstą ekonominę tvarką, įgyja didelę svarbą.

Vertinant ekonominių sistemų transformacijos procesus iš dešimtmečio perspektyvos, pažymėtina, kad jie galėjo būti racionalesni ir efektyvesni, jei Lietuvoje būtų buvusi detali bendroji perėjimo strategija. Nurodoma (Balcerowicz, 1995), kad ekonominės sistemos transformacijos procesus ir rezultatus lemia:

- Pradinės sąlygos;
- Perėjimo strategija;
- Procesų metu vyraujančios sąlygos.

Perėjimo strategija vykdoma trimis etapais. Pirmuoju etapu yra identifikuojamos svarbiausios pradinės situacijos problemos. Tai Lietuvoje buvo atlikta rengiant šalies ekonominio savarankiškumo koncepciją. Antruoju etapu būtina nustatyti ekonominės sistemos tipą, kuris turi būti sukurtas transformacijos proceso pabaigoje. Dabar dauguma pažangių šalių skelbia, kad jų ekonominė sistema yra socialinės rinkos ūkis. Toliau vystymosi požiūriu pažengusios šalys deklaruoja socialinę ekologinę rinkos ūkio sistemą. Tvirtinti, kad Lietuvoje antrasis etapas buvo rezultatyvus, nustatant ekonominės sistemos tipą transformacijos pabaigoje, būtų ne visai pagrįsta. Trečiojo etapo metu yra padaromi sprendimai dėl pasirenkamų ekonominės politikos priemonių, jų įgyvendinimo laiko ir tempų. Nepakankamai tikslios antrojo etapo formuluotės neleidžia racionaliai spręsti trečiojo etapo uždavinių. Bandyti prilyginti vieną ar kitą vyriausybės programą ekonomikos transformacijos strategijos lygmeniui yra nelogiškas ir nepagrįstas teiginys.

Akcentuojant, kad ekonominė transformacija yra labai sudėtingas procesas, nurodoma (Samonis, 2000), kad jis pirmu etapu susideda iš trijų elementų: liberalizacijos, makroekonominės stabilizacijos ir sisteminės transformacijos. Sistemine transformacija pirmiausiai yra suvokiama kaip privatizacija. Privati nuosavybė yra rinkos ekonomikos funkcionavimo pagrindas, privatizavimas laikytinas kertiniu transformacijos akmeniu. Privatizavimo procesų Lietuvoje efektyvumo vertinimas yra nevienareikšmis. Įvardijant jo negatyvias ypatybes, būtina nurodyti, kad privatizavimo proceso metu nebuvo pasinaudota galimybės pagerinti įmonių ekologinę situaciją. Privatizavimo ir negatyvaus įmonių poveikio aplinkai sumažinimo uždaviniai buvo sėkmingai sprendžiami kai kuriose kaimyninėse, transformaciją vykdžiusiose šalyse. Lietuvoje dėl pavė-

luoto tokios galimybės įvertinimo ar dėl kitų priežasčių to nebuvo bandoma daryti.

Bendrojo vidaus produkto augimo tempų pokyčiai per pirmąjį ekonominės sistemos transformacijos laikotarpį rodo gamybos apimčių mažėjimo tendenciją. Sumažėjus gamybos apimtims, daugeliui įmonių visai sustabdžius gamybą, negatyvus ūkinės veiklos poveikis aplinkai ženkliai sumažėjo. Vertinti tai kaip pozityvų pokytį galima tik su tam tikromis išlygomis. Pasirinkus tokį aplinkos kokybės gerinimo būdą, gana greitai galima pasiekti neracionalias ribas. Transformacijos procesus sėkmingiau organizuojančios šalys sugebėjo ne tik padidinti gamybos apimtis, bet ir sumažinti ūkinės veiklos poveikį aplinkai, pagerinti jos kokybę.

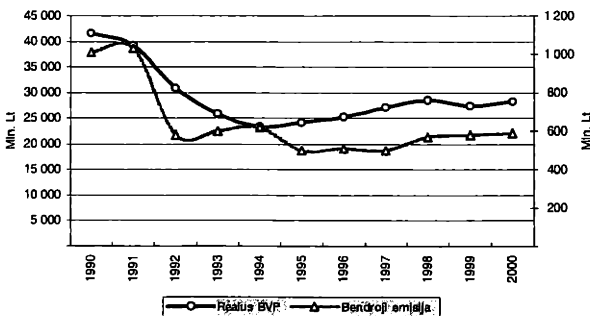
Racionaliai aplinkos naudojimą valdančiose, rinkos ekonomikos sistemą plėtojant toli pažengusiose šalyse yra sistemingai renkama, analizuojama ir vertinama informacija apie aplinkos kokybės pokyčius. Lietuvoje bandoma įdiegti aplinkos būklės stebėjimo – monitoringo sistemą, kurioje įteisinti trys lygiai: valstybės, savivaldybės ir gamintojo. Tačiau iki šiol tradiciškai daugiausiai dėmesio buvo skiriama valstybiniam aplinkos monitoringui, stengiantis išlaikyti visos aplinkos stebėjimo sistemos

centralizavimą. Tai gali būti bandoma paaikškinti aplinkos būklės stebėjimo sistemos administracijos nelankstumu, nenoru leisti šioje srityje pasireikšti ir decentralizuotiems procesams. Pakankamai tikslią informaciją apie aplinkos būklę tam tikrame regione turėtų teikti savivaldybių monitoringai ir didelį poveikį aplinkai darančių gamintojų monitoringai.

Monitoringų sistemos pagrindu Lietuvoje surinktą informaciją apie pagrindinių teršiančių medžiagų išmetimą į aplinką – bendrąją emisiją milijonais tonų per metus buvo pabandyta palyginti su bendrojo vidaus produkto tendencija (1 pav.).

Tiek bendrojo vidaus produkto, tiek bendrosios emisijos dydžiai iki 1994 m. turėjo panašią mažėjimo tendenciją. Vėlesniu laikotarpiu bendrojo vidaus produkto didėjimas sąlygojo ir bendrosios emisijos apimčių augimą. Tai leidžia teigti, kad šalyje ekonominė plėtra dar vyksta nepakankamai atsižvelgiant į poveikį aplinkai ir bandant jį mažinti. Apkrovos aplinkai mažėjimas didinančią gamybą bei kitą poveikį aplinkai turinčią veiklą galimas tik diegiant tobulėnes technologijas, griežtinant aplinkos kokybę reguliuojančias nuostatas.

Suprantama, aplinkos kokybę, jos gerinimas turi savo kainą, kuri gali būti išreikšta ir investi-

1 pav. Bendrasis vidaus produktas ir bendroji emisija Lietuvoje

cijų į aplinką rodikliais. 1995 m. priimtoje šalies investicijų strategijų programoje investicijos į aplinką pagal apimtį buvo įvardytos trečioje vietoje po investicijų į energetiką ir transportą. Tačiau, kaip pabrėžiama (Sourcebook ..., 1999), investicijos buvo nepakankamos. Viena iš pagrindinių investicijų į aplinką yra mokesčiai, renkami už gamtos išteklių naudojimą ir aplinkos teršimą. Ekologinių mokesčių sistema šalyje vertinama kaip neefektyvi ir taisytina. Tarp ekologinių mokesčių neefektyvumo priežasčių yra laikytinas per mažas jų, ypač mokesčių už aplinkos teršimą, dydis. Apskaiciavus taršos padaromą žalą, ji, palyginti su mokamu už teršimą mokesčiu, yra kelis kartus didesnė (Štreimikienė, Čiegis, 2001).

Ekonominių sistemų transformacijos periodas Lietuvoje sutapo su globalių stabilios plėtros tendencijų vystymusi, jų lokalizavimo problemų sprendimu. Ryškėjant stabilios plėtros pranašumams derinant ekonominės plėtros ir aplinkos klausimus tai tampa ir viena iš svarbiausių šalies problemų.

Stabilios plėtros principų realizavimo prielaidos

Stabili plėtra, subalansuotas vystymas jau antrą dešimtmetį yra vienos iš moderniausių sąvokų, nagrinėjant ekonominės plėtros ir aplinkos derinimo klausimus. Lietuvių kalba kaip šios sąvokos sinonimai vartojami *tvarios plėtros*, *harmoningo*, *visiškai subalansuoto vystymosi* terminai. Kai kuriuos gamtos išteklius naudojant stabiliai plėtrai artimi principai buvo žinomi palyginti seniai. Holistinė stabilios plėtros samprata pradėjo formuotis prieš kelis dešimtmečius. Vykdam Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1983 m. rezoliuciją buvo įkurta Tarptautinė aplinkos vystymo komisija. Ši tarptautinė organizacija kelerius metus sėkmingai plėto-

jo savo veiklą vadovaudamasi kilniu ir prasmingu devizu: „kad pasaulis klestėtų ir būtų turtingas visiems“. Po kelerių metų nuo įkūrimo komisija paskelbė projektą „Mūsų bendra ateitis“, kuris argumentuotai patvirtino aštrėjantį ekonominės plėtros ir aplinkos kokybės konfliktą bei nurodė galimas problemos sprendimo kryptis.

Šiame projekte pirmą kartą pateikta stabilios plėtros samprata, nurodyta, kad pasaulio ekonomika turi funkcionuoti taip, kad tenkinant dabartinės visuomenės poreikius nebūtų peržengtas deramos ribos, kad dabartinė karta tenkindama savo poreikius nepažeistų būsimų žemės gyventojų kartų interesų. Didelį pažangaus pasaulio susidomėjimą sukėlusiam projekte pabrėžiama, kad suformuoto tikslo būtina siekti bendromis jėgomis, koordinuojant savo veiklą. Projekto rengėjai suprato, kad vien deklaruoti aštrėjančią situaciją ir nurodyti galimas sprendimo kryptis nepakanka. Tam būtina organizuota, teisiškai pagrįsta, racionali pasaulio visuomenės veikla.

Natūralia ankstesnės Jungtinių Tautų veiklos tąsa tapo 1989 m. pradėtas pasirengimas didžiausiai iki šiol planetos istorijoje konferencijai, skirtai spręsti ekonominės plėtros ir aplinkos problemas. Daugiau kaip dvejus metus truko gana sunkios ir prieštaringos diskusijos, pasitarimai, susirinkimai, derybos rengiant ir tobulinant konferencijai numatomus pateikti svarbius dokumentus. Lietuvai 1989–1992 m. laikotarpis buvo ekonominių sistemų transformacijos pradžia, sudėtingas, prieštaringas ir kartu viltingas. Stabilios, subalansuotos plėtros idėjos šalyje buvo pakankamai gerai žinomos ir vertinamos kaip kardinali tolesnės civilizacijos raidos kryptis. Vilniuje 1987 m. vasarą vyko stambi tarptautinė konferencija, skirta ekologinio stabilumo ir regiono raidos problemoms analizuoti (Ecological Sustainability 1987).

Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtos konferencijoje aukščiausiu lygiu buvo svarstyta subalansuotos plėtos idėja bei praktiniai galimi jos realizacijos būdai. Kaip ir kitos 178 šalys, Lietuva parengė ir pateikė konferencijai pranešimą apie tuometinę savo aplinkos būklę, ją lemiančias priežastis, eventualias jų sprendimo kryptis ir galimybes. Pranešime buvo akcentuojama, kad „aplinkos ir plėtos integravimas yra pagrindinis Lietuvos pastangų restruktūrizuojant ekonomiką ir įgalinant ją eiti stabilios plėtos kelių principas (Lithuania National Report, 1992). Priimtuose svarbiuose Aplinkos ir plėtos konferencijos dokumentuose įvardyti dvidešimt septyni principai, kuriais turi būti grindžiama stabili plėtra. Bandant analizuoti ir suklasifikuoti šiuos principus aiškėja, kad dalis jų yra labiau deklaratyvūs nei praktiniai teiginiai. Pabrėžiant, kad stabili plėtra yra ilgalaikė nuolatinė visuomenės plėtra, nurodomi pagrindiniai jos aspektai:

- aplinkosauginis (plėtra nepažeidžiant gyvosios ir negyvosios gamtos procesų harmonijos, formuojant gamtos išteklių ir biologinę įvairovę);
- ekonominis (ekonomiškai efektyvi plėtra, teisingai paskirstant ir racionaliai naudojant gamtos išteklius);
- socialinis (žmonių savarankiškumo plėtra, skatinant visus dalyvauti priimant sprendimus aplinkos ir ekonominės plėtos klausimais);
- kultūrinis (plėtra, atitinkanti kultūros ir etikos vertybių nuostatas).

Vertinant vadybos požiūriu, Aplinkos ir plėtos konferencijos dokumentus, dažniausiai įvardijamus kaip Darbotvarkė 21 amžiui (Darbotvarkė 21), galima laikyti planavimo faze. Kur kas sudėtingesnės yra suplanuotų procesų organizavimo, vadovavimo jiems ir jų kontrolės fazės. Stabilios plėtos uždavinius turi sutelkto-

mis pastangomis spręsti tiek ekonomiškai gerai išsivysčiusios šalys, tiek tos, kurių išsivystymo lygis neleidžia joms skirti pakankamų finansinių išteklių stabilios plėtos procesams finansuoti. Paryžiuje 1994 m. vykusios konferencijos aptarti stabilios plėtos klausimus metu pristatiusiems Lietuvos stabilios plėtos galimybes buvo nurodyta, kad stabili plėtra galima tik pasiekus atitinkamą ekonominio išsivystymo lygmenį (Models of Sustainable Development, 1994).

Stabilios plėtos sėkmingas ir efektyvus diegimas galimas tik juridškai įteisinus tai kaip svarbiausią visuomenės ir plėtos pertvarkos uždavinį. Lietuvoje stabilios plėtos diegimo tempai pakankamai ženkliai atsilieka nuo panašioje startinėje pozicijoje buvusių šalių. Estija 1995 m. parengė ir priėmė specialų Stabilios plėtos įstatymą, įpareigojantį ūkio subjektus vykdyti savo veiklą laikantis stabilios plėtos reikalavimų (Act of Sustainable Development in Estonia, 1995). Estija turi parengusi ir įgyvendina nacionalinę stabilios plėtos strategiją, kuri apima nacionalinį, regioninį ir lokalų lygmenis.

Nors stabilios plėtos principai Lietuvoje nėra naujiena, tačiau ženklų valstybinių sprendimų stokojama. Tik 2001 m. buvo sudaryta vyriausybinių Stabilios plėtos koordinavimo komisija, kuri pavėluotai pradeda savo veiklą. Europos Sąjungoje stabili plėtra traktuojama kaip svarbiausia raidos kryptis. Baigiama rengti strateginę stabilios plėtos programą, todėl mūsų šaliai būtina aktyvinti savo veiklą.

Ekonomikos plėtos ir aplinkos kokybės teisinis reglamentavimas

Pažangioje valstybėje aplinkos kokybė arba ekologiniai reikalavimai kaip būtinas visuomenės santykių teisinio reguliavimo elementas turi būti įtraukti į pagrindinius teisės aktus, reglamentuojančius visuomenės ir aplinkos sąveiką. Ren-

giant Lietuvos ekonominio savarankiškumo koncepciją, toliau ją plėtojant buvo teisingai suvokta ir įvertinta teisinio ekonomikos plėtros ir aplinkos kokybės reguliavimo svarba. Prieš tris dešimtmečius parengtas Gamtos apsaugos įstatymas, atskirų aplinkos komponentų naudojimą reglamentuojantys teisės aktai nebeatitiko ženkliai pasikeitusios situacijos. Todėl turėjo būti kiek galima operatyviau parengti ir priimti ne tik esamą būklę atitinkantys, bet ir į pakankamai tolimą raidos perspektyvą orientuoti įstatymai.

Lygia greta su kitais labai svarbiais teisės aktų projektais 1989 metų rudenį buvo pradėtas rengti bene svarbiausias ekonominės plėtros ir aplinkos kokybės reguliavimo įstatymas – Aplinkos apsaugos įstatymas. Įstatymo projekto rengimo pradžioje analizuojant kitų šalių analogiškus teisinius dokumentus teko suvokti, kaip toli nuo mūsų teisiskai šią sritį reguliuojant yra nutolusios pažangios šalys. Kartu šių šalių aplinkos apsaugos įstatymai buvo geri pavyzdžiai rengiant Lietuvos aplinkos apsaugos projektą. Šio įstatymo projekto ekonominis skyrius siekė apimti kiek galima daugiau šios srities reguliuotinų klausimų. Kita vertus, reikėjo atsizvelgti į galimus ekonominės sistemos transformacijos pokyčius. Nors Aplinkos apsaugos įstatymo projekto rengimas truko palyginti neilgai, tačiau kol jis bus priimtas teko laukti beveik dvejus metus. Tikėtina, kad giliau panagrinėjus šio įstatymo priėmimo procesą skatinčius ir stabdžiusius veiksnius būtų galima gauti gana įdomias išvadas.

Pirmųjų ekonominės sistemos transformacijos metų periodu buvo būtina atsizvelgti į aplinkos reikalavimus ir rengiant kitus įstatymus. Aplinkos svarba buvo pabrėžta net atskiruose Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsniuose (53 ir 54 straipsniai). Atskirų aplinkos komponentų: žemės, miškų, oro, vandens, žemės gelmių ir kitų naudojimą reguliuojantys įstatymai

buvo skirti centralizuotai valdomos ekonomikos sąlygoms, todėl buvo būtina juos keisti. Šiandienė laiko distancija leidžia įžvelgti, kad panašu aplinkos naudojimą reguliuojančių įstatymų prioritetiškumas ėmė mažėti. Juos į antrą planą pradėjo stumti ekonominiams santykiams reguliuoti skirtų įstatymų rengimas ir patvirtinimas.

Tarp pirmųjų ekonominę plėtrą ir aplinką reguliuojančių įstatymų buvo parengti ir priimti mokesčių už gamtos išteklių naudojimą ir aplinkos teršimą įstatymai. Ekologiniai mokesčiai pažangiose šalyse turi labai didelę reikšmę reguliuojant ekonominę ir ekologinę sistemų sąveiką. Lietuvoje pirmaisiais ekonomikos transformacijos metais buvo būtina spręsti aplinkos finansavimo klausimą. Tikėtasi, kad tam didelę įtaką turės efektyvus ekologinių mokesčių įstatymų veikimas.

Ekologijos teisinis reglamentavimas vyksta dviem formomis. Pirmoji – kompetentingų valstybės institucijų veikla rengiant ir priimant ekologinės teisės normas. Antroji – esamų teisės normų taikymas aplinkos santykiams reguliuoti (Sudavičius, 1990). Ekologinių mokesčių įstatymų veikimo nepakankamas efektyvumas, matyt, galėtų būti aiškinamas autoriaus teisinių normų ekologizavimo formų nevisišku pritaikymu. Tai pakankamai ženkliai ryšku ir žvelgiant į kitų ekologinių įstatymų funkcionavimą ekonominių sistemų transformacijos laikotarpiu.

Analizuojant ekonominės transformacijos procesą akcentuota, kad labai trūko išsamios ir efektyvios šio proceso strategijos. Aplinkos naudojimo reformos pirmuosius penkerius metus taip pat vyko neturint aiškių strateginių tikslų. Tik 1996 m. rudenį patvirtinta kruopščiai rengta Lietuvos aplinkos apsaugos strategija. Juridinę galią įgavusi projektą rengė Lietuvos ir užsienio specialistų kolektyvas, stengdamasis kiek galima tiksliau numatyti ir pagrįsti aplinkos ki-

timo iki 2010 m. tendencijas. Kiekviena strategija turi turėti tris pagrindinius elementus: tikslus (visų pirma ilgalaikius), veiklos kryptis, reikiamus tikslui pasiekti išteklius (Jucevičius, 1996). Šalies aplinkos apsaugos strategijoje silpniausia grandimi laikytinas trečias elementas. Strategiją rengiant dirbusi investavimo grupė dažnai buvo nepajėgi apginti savo siūlymų, pagrįstų ekonominiiais skaičiavimais. Matyt, tinkamai atsivėlgus į trečio strategijos elemento reikalavimus realiesni būtų buvę ir pirmųjų dviejų elementų formatai.

Pasirašius 1995 m. Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos asocijuotos narystės sutartį tapo būtina pradėti derinti aplinkos naudojimo santykius reglamentuojančius įstatymus. Europos Sąjungos teisės specialistų (Tatham, 1999) nurodymu, tam, kad veiksmingai būtų įgyvendinami Europos Sąjungos aplinkos apsaugos reikalavimai, Lietuva turės smarkiai padidinti savo investicijas į aplinkos apsaugą. Taip pat būtina stiprinti kontrolės ir priežiūros institucijas, didinti visuomenės sąmoningumą bei dalyvavimą sprendžiant ekologines problemas. Pažymima, kad didelės dalies Europos Sąjungos teisės inkorporavimas į nacionalinius teisės aktus gali būti atliktas per vidutiniškai ilgą laiką tarpą. Tačiau kai kuriose srityse (atliekų tvarkymas, oro teršimas) veiksmingo Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimo galima tikėtis tik po ilgesnio laiko, nes tam reikia ir didesnių finansinių sąnaudų, ir didesnio administracinio pajėgumo.

Stabilios plėtros lokalizavimo galimybės ir trikdžiai

Viename iš Romos klubo iniciatyva parengtų projektų (E. Laslo, 1992) nurodoma, kad siekiant globalaus išgyvenimo veikiant lokaliai būtina mąstyti globaliai. Tokia nuostata gerai at-

spindi palyginti neseniai į mokslinę apyvertą įėjusią globalizacijos (globalaus lokalizacija) sąvoką.

Globalios stabilios plėtros strategijai lokalizavimo problema yra pagrindinė jos realizavimo prielaida ir efektyvaus sprendimo kryptis. Darbotvarkė 21 orientuota į ateitį ir remiasi savavaldžios visuomenės vizija. Vienoje iš savavaldžios visuomenės teorijų pateiktas modelis, kuriame ji pristatoma kaip alternatyva „moksliškai valdomai“ visuomenei (Lane, 2001). Tokie visuomenėje sprendimų paieška dalyvaujant kiek įmanoma didesniai skaičiui piliečių vyksta žingsnis po žingsnio per bandymus ir klaidas. Darbotvarkės 21 viename iš skyrių formuluojamos savivaldybių funkcijos, realizuojant stabilią plėtrą: „Savivaldybės formuoja, išlaiko ir naudoja ekonominę, socialinę bei aplinkos infrastruktūrą, prižiūri planavimo procesus ir padeda įgyvendinti nacionalines bei regionines aplinkosaugos problemas“ (XXI a. Darbotvarkė ..., 2000). Savivaldybių vaidmuo ypač svarbus, nes beveik 90 procentų veiklos sprendžiant stabilios plėtros uždavinius turi būti grindžiama vietos valdžios sprendimais, nuolatine jų realizavimo priežiūra.

Stabilios plėtros, kaip globalaus proceso, lokalizavimas – globalizacija gali būti įgyvendinama naudojant daug būdų. Kiekvienoje savivaldybėje priklausomai nuo skirtingų jų sąlygų skirsis stabilios plėtros lokalizavimo strateginiai ir taktiniai sprendimai. Tačiau stabilios plėtros realizavimas turi būti ir globaliu mastu koordinuojamas. Europoje ši veikla pradėta koordinuoti 1994 m. Danijoje Aalborgo mieste beveik šimtui žemyno savivaldybių pasirašius deklaratyvaus pobūdžio dokumentą – Aalborgo chartiją. Šio dokumento tikslas – suteikti politinę paramą vietos valdžioms, siekiančioms įgyvendinti stabilios plėtros principus. Šiuo metu prie Aalborgo chartijos yra prisijungusios beveik tūks-

tantis įvairių Europos šalių savivaldybių, kurias vienija aiškus supratimas, kad stabilii plėtra yra racionaliausia visuomenės raidos kryptis. Aalborgo chartijoje yra pabrėžiama: „Stabili plėtra – tai nėra vizija ar nekintanti būseną, bet kūrybiškas pusiausvyros siekiantis vystymosi procesas, apimantis visas vietinių sprendimų priėmimo schemas“ (Aalborgo chartija, 2000).

Stabilios plėtos principų, įtvirtintų Darbotvarkėje 21, lokalizavimas sukėlė ir naujų nenumatytų ir iš pradžių ne visai teisingai vertintų problemų. Nuostata, kad stabilios plėtos įgyvendinimas galimas tik planuojant, organizuojant ir kontroliuojant procesus regioniniu ir vietos lygmeniu susidūrė su visuomenės ekologinės kultūros ir ekologinio sąmoningumo kūrimo ir diegimo sunkumais. Aukštos bendros ir ekologinės kultūros šalyje Šveicarijoje 1998 m. vykusioje konferencijoje stabilios plėtos lokalizavimo klausimais buvo pabrėžta, kad visuomenė nepakankamai informuota apie stabilii plėtrą ir globalizaciją. Tiesa, didėjant savivaldybių bei interesų grupių veiklos efektyvumui pasiekiamas deramas savivaldybių valdomose teritorijose esančių bendruomenių aktyvumas.

Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme nurodoma, kad aplinkos apsauga yra visos valstybės ir kiekvieno jos piliečio rūpestis ir pareiga. Aplinkos apsaugos valdymo politika turi gerinti visuomenės bei privačius aplinkos kokybės interesus, skatinti gamtos išteklių naudojimą, ieškoti būdų ir priemonių išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai ir ekologizuoti gamybą. Vyriausybės uždavinys yra organizuoti savo institucijų veiklą taip, kad šios nuostatos būtų įkūnytos realiais rezultatais.

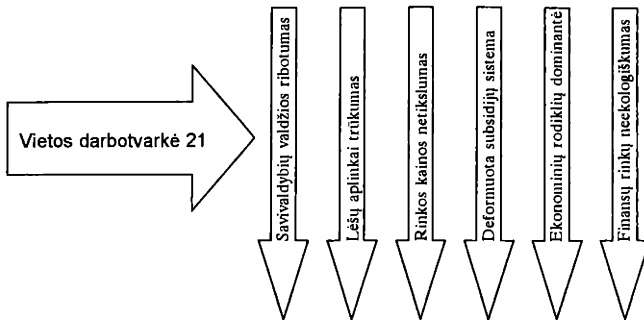
Stabilios plėtos lokalizavimas yra svarbiausia šių siekių įgyvendinimo forma. Remiantis vietos Darbotvarkės 21 forma diegiama stabilii plėtra kartu yra strateginis vieno ar kito regiono plėtos planas. Realiai diegti lokalizuotos

subalansuotos plėtos principus Lietuvoje pradėta kiek pavėluotai. Tokią situaciją galima paaiškinti sumažėjusiu visuomenės dėmesiu ekologinėms problemoms. Didelio visuomenės aktyvumo dėka iškeltų ekologinių problemų formulavimas pirmaisiais ekonominės sistemos transformacijos periodo metais tolesnėje eigoje susidūrė su gana ženkliais jų sprendimo sunkumais. Ekonomikos transformacija sukėlė ir kitų iš pradžių daugumai visuomenės netiktų problemų: nedarbą, gyvenimo lygio mažėjimą, nusikalstamumą ir kitas.

Stabilios plėtos lokalizavimo pradžia šalyje laikytini 1999 m., kai Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras (ECAT) pradėjo vykdyti projektą „Vietos darbotvarkė 21 mažoms ir vidutinėms Lietuvos savivaldybėms“. Pagrindiniai projekto, į kurį įsitraukė 12 Lietuvos savivaldybių, tikslas – skatinti subalansuotos plėtos strategijų rengimą, propaguoti šias idėjas. Projekte dalyvaujančios savivaldybės savo veiklą lokalizuojant stabilios plėtos principus organizavo tokia seka: vizijos formulavimas, veiksmų planas, įgyvendinimo būdai (Alijošūtė, 2001).

Kiek anksčiau nei Lietuvoje kitų Europos šalių savivaldybių veikla, sprendžiant stabilios plėtos lokalizavimo problemą, susidūrė su tam tikrais sunkumais – kliūtimis (2 pav.).

Šie stabilios plėtos lokalizavimo trikdžiai aiškiai matomi ir Lietuvoje. Stabilios plėtos lokalizavimas šalyje atskleidė ir išryškino jau anksčiau keltas savivaldybių veiksmingumo ribotumo ir kitas problemas. Nesprendžiant jų arba bandant nukelti jų sprendimą komplikuojami stabilios plėtos lokalizavimo šalyje procesai. Tai kartu neleidžia veiksmingiau spręsti aplinkos kokybės gerinimo problemų kiekvienoje konkrečioje savivaldybės valdomoje teritorijoje. Visuomenės aktyvumo didinimas, jos įtraukimas į pačių gerovei svarbių klausimų sprendimą yra

2 pav. Stabilios plėtros lokalizavimo kliūtys

labai svarbūs stabilios plėtros Lietuvoje lokalizavimo uždaviniai.

Dabar Lietuvai labiau priskirtini administracinės valstybės modeliu būdingi bruožai. Realizuojant stabilios plėtros lokalizavimo sprendimus, būtų artėjama prie dabar plačiai propaguojamos vadybinės valstybės modelio (Lane, 2001). Pagrindinis vadybinės valstybės uždavinys yra didinti išteklių paskirstymo ir naudojimo efektyvumą. Tokio tipo valstybės organizavimo, vadovavimo ir kontrolės srityse veikia kiti nei administracinėje valstybėje stabilios plėtros sampratai artimesni principai.

Integracijos į Europos Sąjungą įtaka aplinkai

Senoji žemyno šalis skiria skirtingos ekonominės sistemos, jų išsivystymo lygis, kultūriniai ir kiti bruožai. Tačiau jas visą laiką vienijo bendra aplinka, kuri nebuvo pavaldi valstybių sienoms. Europos Sąjungos šalis racionaliau sprendė savo ekonominės raidos ir aplinkos kokybės problemas. Kartu jos nelabai galėjo daryti įtaką centralizuotai valdomų šalių negatyviam poveikiui aplinkai, kuris į jų teritorijas buvo eksportuojamas užteršto oro, rūgščiųjų lietu ar kitomis formomis.

Priėmus Darbotvarkę 21, kitais metais Jungtinių Tautų plėtros ir aplinkos konferencijoje įvyko renginys „Aplinka Europai“. Jos metu buvo patvirtinta Aplinkos apsaugos veiksmų programa Vidurio ir Rytų Europai, kurioje detalai išanalizuota aplinkos būklė, suplanuotos būtinos aplinkos kokybei stabilizuoti priemonės, numatyti galimi jų finansavimo šaltiniai. Programoje pažymėta, kad artimiausiu dešimtmėčiu iš centralizuotai valdomos į laisvosios rinkos ekonominę sistemą pereinančių šalių galimybės pačioms finansuoti ekologinius projektus bus ribotos. Todėl numatyta ekonomiškai tvirtų Europos šalių parama Vidurio ir Rytų Europos šalims (Aplinkos apsaugos veiksmų programa, 1994).

Spartėjanti Lietuvos integracija į Europos Sąjungą sietina su teigiamais pokyčiais, stabilizuojant ir gerinant aplinkos kokybę, diegiant stabilios plėtros principus. Europos Sąjungos sutarties 130 straipsnyje nustatyti šie aplinkonaudos tikslai:

- išsaugoti aplinkos kokybę, ją saugoti ir gerinti;
- plėtoti žmonių sveikatos apsaugą;
- protingai ir racionaliai naudoti gamtos išteklius;
- sprendžiant regionines problemas, naudotis tarptautine parama.

Dabar vis dažniau vartojama „pasirengimo stoti į Europos Sąjungą“ samprata aplinkonaudos atžvilgiu reiškia, kad Lietuva šioje srityje turi būti pajėgi spręsti problemas taip, kaip to reikalaujama pagal Europos Sąjungos direktyvas. Vertinant stojimo ar nestojimo į Europos Sąjungą dilemą aplinkonaudos požiūriu, pranašumai yra labai ryškūs. Pirma, šalis per palyginti trumpą laiką perimtų tai, kas yra sukaupta sprendžiant pažangiausio ekonominio vystymosi ir aplinkos kokybės palaikymo problemas. Antra, Lietuvai atsirastų galimybė, naudojantis Europos Sąjungos parama, sparčiai įgyvendinti ekologinius projektus. Remiantis Europos Sąjungos tikslais, pagrindiniai finansuoti Lietuvoje projektai sietini su vandenų valymu, oro taršos mažinimu, atliekų tvarkymu.

Europos Sąjunga akcentuoja, kad stabili plėtra yra ne galimybė, o būtinybė, vienintelė racionaliai raidos alternatyva. Europos Sąjunga intensyviai rengia stabilios plėtros strategiją, kurioje akcentuojama, kad ji apima ne tik aplinką, bet ir socialinių, kultūrinių, ekonominių problemų subalansuotą sprendimą. Tad Lietuvai susidaro labai palanki galimybė laiku pradėti integruotis į Europos Sąjungos stabilios plėtros strategiją.

Straipsnio pradžioje, analizuojant aplinkonaudos raidą centralizuotai valdomos aplinkos periodu, pabrėžta informacijos apie aplinkos kokybės pokyčius svarba. Europos Sąjungos direktyvos ypač pabrėžia tokios informacijos reikšmingumą ir pateikia racionalią stabilios plėtros indikatorių sistemą. Ši sistema apima integruotus stabilios plėtros indikatorius, kurie rodo aplinkos, ekonominių ir socialinių aspektų sąveiką. Remiantis tokia informacija, bus galima operatyviai palyginti aplinkos kokybės pokyčius, įvertinti vykstančios pažangos spartą. Dabar Lietuvoje funkcionuojanti monitoringo sistema turės būti pakoreguota, atsižvelgiant į

stabilios aplinkos indikatorių sistemos reikalavimus.

Kaip ir kitos anksčiau centralizuotai valdomos ekonominės sistemos šalys, Lietuva vienu metu turi spręsti ekonomikos transformacijos ir integracijos uždavinius. Nustatyti ekonomikos transformacijos laikotarpio ribą yra gana problemiška. Integracijos procesai apibrėžiami laiko terminais, griežtai reikalaujant jų laikytis. Aplinkonaudos srityje būtina pasiekti, kad iki 2003 metų pabaigos Lietuvos teisės normos būtų visiškai suderintos su Europos Sąjungos ekologinės teisės reikalavimais. Taip pat iki to laiko į visus ūkio sektorius turi būti integruoti stabilios plėtros principai.

Bandant įvertinti ekonomikos pokyčius ekonomikos transformacijos laikotarpiu, tikslinga jį periodizuoti. Vertinant integracijos į Europos Sąjungą periodą, išryškėja jo pozityvumas aplinkos kokybės stabilizavimo ir gerinimo požiūriu. Tikėtina, kad integracinių reikalavimų aplinkonaudai, stabiliai plėtrai realizavimas Lietuvoje leis konstatuoti ir priartėjimą prie ekonominės sistemos transformacijos periodo pabaigos. Kartu tai turėtų būti ir tolesnis vystymasis link stabilios socialinės-ekologinės rinkos ekonominės sistemos.

Išvados

1. Centralizuotai valdomos ekonomikos laikotarpiu Lietuvoje vyko intensyvi ūkio plėtra, tačiau ūkinės veiklos poveikis aplinkos kokybei buvo vertinamas nepakankamai. Aplinkos kokybei blogėjant buvo ribojama informacijos apimtis, visuomenei pateikiami netikslūs duomenys. Ekonominės plėtros ir aplinkos kokybės pokyčių situacija centralizuotai valdomos ekonomikos laikotarpiu gali būti vertinama kaip nestabili plėtra.

2. Optimistinės aplinkos kokybės pagerėjimo transformuojantis ekonomikai į rinkos ūkį prognozės nepasitvirtino. Nebuvo tinkamai išnaudota transformacijoje toliau pažengusių šalių patirtis, panaudojant privatizaciją kaip aplinkos kokybės pagerinimo galimybę. Neefektyviai funkcionuoja ekologinių mokesčių sistema, nestimuliuojanti gamtos išteklių naudotojų ir aplinkos teršėjų didinti savo veiklos ekologiškumą. Nesuderinta informacijos apie aplinkos kokybės pokyčius rinkimo, analizavimo ir vertinimo sistema neleidžia pakankamai tiksliai nustatyti aplinkos kokybės pokyčių tendencijų.

3. Ekonominės sistemos transformacijos Lietuvoje periodas sutapo su stabilios plėtros tendencijų raida, jų lokalizavimo problemų sprendimu. Sparčiai aiškėjant stabilios plėtros pranašumams, derinant ekonominės plėtros ir aplinkos klausimus, tai tapo ir viena svarbiausių Lietuvos problemų. Tačiau stabilios plėtros diegimas į atskiras ūkio sritis yra per lėtas, ženklus atsilikimas nuo šalių kaimynių. Lietuvoje nesama stabilios plėtros įstatymo, neparengta stabilios plėtros strategija, visuomenė nepakankamai informuojama apie šią svarbią šalies tolesnės raidos perspektyvą.

4. Ekonominės plėtros ir aplinkos kokybės sąveiką reglamentuoja daugelis teisės aktų. Nuo 1995 m. rengiami įstatymų projektai yra derinami su Europos Sąjungos ekologine teise. Įstatymo galią įgavo 1996 m. parengta Lietuvos aplinkos apsaugos strategija, apimanti tris elementus: tikslus, veiklos kryptis, tikslams pasiekti reikalingus išteklius.

5. Globalių stabilios plėtros principų įgyvendinimas efektyvus tik aktyviai veikiant savivaldybėms. Beveik 90 procentų veiklos, sprendžiant stabilios plėtros uždavinius, grindžiama vietos valdžios sprendimais. Lokalizuojant stabilios plėtros principus susiduriama su nemažai trikdžių, kuriuos pajuto ir 12 Lietuvos savivaldybių, parengusių ir įgyvendinančių stabilios plėtros lokalizavimo projektus.

6. Pozityvų poveikį Lietuvos aplinkosaugos procesams turi integracijos į Europos Sąjungą problemų sprendimas. Šalis gauna galimybę perimti didelę ekonominės plėtros ir aplinkos santykių reguliavimo patirtį, atsiranda papildomų ekologinių projektų finansavimo šaltinių. Europos Sąjungos ir Lietuvos aplinkosaugos uždavinių prioritetai yra artimi, tačiau jų sprendimo laikotarpis šalyje, matyt, bus ilgesnis.

LITERATŪRA

1. Aalborgo chartija. Kaunas: ECAT Lietuva, 2000.
2. Act of sustainable development in Estonia, 1995.
3. Aplinkos apsaugos veiksmų programa Vidurio ir Rytų Europai. Vilnius, 1994.
4. Alijošūtė A., Čepinskis J., Liesionis V. Subalansuotos plėtros lokalizavimo aspektai. Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba, Nr. 15. Kaunas: Technologija, 2001.
5. Balcerowicz L. Socializmas. Kapitalizmas. Transformacija. Algravė, 1998.
6. Ecological Sustainability of regional development. Vilnius, 1987.
7. Hopfmann J., Winter G. Zukunftsstandort Deutschland. Droemer Kneuer, 1997.
8. Jucevičius R. Strateginis organizacijų vystymas. Kaunas: Technologija: 1996.
9. Kudaba Č. Gamtos ištekliai, jų naudojimas ir apsauga. Vilnius, 1984.
10. Lane J. E. Viešasis sektorius. Vilnius: Margi raštai, 2001.
11. Lazlo E. Wege zum global Überleben. München, 1992.
12. Lydeka Z. Pereinamojo laikotarpio makroekonominės aplinkos prieštarinumas ir jo mažinimo galimybės. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 4. Kaunas: VDU, 1997.
13. Lithuania National Report. United Nation Conference on environment and development. Vilnius: Spauda, 1992.

14. Mališauskas V. Gamtos išteklių naudojimas ir apsauga. Vilnius: Academia, 1993.

15. Models of sustainable development. Symposium international. Paris, 1994.

16. Parsons W. Viešojo politika. Vilnius: Eugrimas, 2001.

17. Pranulis V. Ekonomika ir ekologija. Vilnius: Mintis, 1990.

18. Sudavičius B. Įstatymų ekologizavimas valstybinių gamtos apsaugos priemonių sistemoje // Teisė, 1990, Nr. 24.

19. Sourcebook on economic instruments for Environmental policy. Budapest, 1999.

20. Šešelgis K. Aplinkos apsauga. Vilnius: Mokslas, 1999.

21. Šimėnas A. Ekonomikos reforma Lietuvoje. Vilnius: Pradai, 1996.

22. Štreimikienė D., Čiegis R. Ekonominės žalos vertinimas stacionariems atmosferos taršos šaltiniams Lietuvoje. Aplinkos tyrimai: inžinerija ir vadyba, Nr. 15. Kaunas: Technologija, 2001.

23. Iatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999.

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN THE PERIOD OF ECONOMICS TRANSFORMATION

Jonas Čepinskis

Summary

Concepts of welfare, welfare economics, and welfare State are being used in economic literature more and more frequently. Quality of environment is very important dimension in the conception of modern welfare. It is noteworthy to mention not going deep into complicated and not stable structure of welfare concept that environment is being kept as important component as security, health, and justice. The significance of environment quality became going without saying in developed economics countries.

In the period of centralized economics environment quality had more proclaimed meaning than the real one. It is shown that economical activity is being executed without evaluating its influence to environment when stressing environmental defense and just later trying to eliminate negative consequences. It is more purposeful to use concept of „Environmental Use“ that covers environmental protection also.

There was intensive development of economy in Lithuania during centralized economics period, however economy activities influence upon quality of environment was estimated not enough. Information volume and precision of related data was limited when environment quality decrease. That way of growth of economy should be evaluated as unsustainable development.

Įteikta 2001 m. birželio mėn.

The processes of economics system transformation have influence on environment use changes also. Transformation of Lithuania's economic system into free market economy is linked with stabilization of environmental quality and step-by-step improvement. Complication and contradictoriness of transformation process didn't give any positive changes of environment quality. These processes concurred with integration processes. Integration into global structures and European Union can't be separated from sustainable development tendencies. Big attention is paid to localization of sustainable development. Main part of development and environment problems are being solved in regional and local levels.

Realization of global principles of sustainability is able just with active participating of municipalities. Almost ninety percent activity trying to achieve sustainable development goals is based on decisions of local authority.

There are some obstacles trying to localize sustainable development principles. 12 local municipalities of Lithuania overcome on these obstacles also.

The object of this research is the changes of Lithuania's environment use that happens in the motion of economic system transformation. Factors that incentives and disturbs main tendencies and reasons are tried to clear up.